

УДК 336.71.078.3

Цицик К.Ю., аспірант, асистент, КНУ ім. Тараса Шевченка

ПРУДЕНЦІЙНИЙ БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД НА ОСНОВІ СИСТЕМИ ОЦІНКИ РИЗИКІВ

Стаття присвячена дослідженню банківського нагляду, як одного з основних факторів забезпечення фінансової стабільності в країні. Визначене поняття ефективного банківського нагляду. Особлива увага в роботі приділена дослідженню економічної сутності пруденційного банківського нагляду на основі системи оцінки ризиків.

Ключові слова: банківський нагляд, пруденційний нагляд, банківські ризики, система оцінки ризиків, фінансова стабільність.

ВСТУП

В умовах сучасних тенденцій розвитку світових фінансових ринків активно підіймається питання щодо вдосконалення системи банківського регулювання та нагляду. Так пошук ефективного типу організації вищезазначених систем призвів до того, що у банківському законодавстві формується новий правовий інститут — інститут державного управління банківськими ризиками, норми якого спрямовані на зниження банківських ризиків фінансово-кредитної організації. В свою чергу пруденційний банківський нагляд виступає такою правовою процедурою, в ході якої орган нагляду здійснює виявлення можливих правопорушень в діяльності кредитних організацій і має право притягувати їх до відповідальності за вчинене правопорушення.

Одночасно з цим, сучасні тенденції розвитку банківських систем розвинених країн доводять на практиці той факт, що пруденційний нагляд є ефективним, коли він ґрунтується на системі оцінки ризиків комерційних банків.

Питання банківського регулювання та нагляду досліджувалося багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Так, серед представників зарубіжної наукової думки вагоме місце посідають: Девіс Е.Ф. [10], Левелін Д.Т. [8], Кармайкл Дж. [8], Мишкін Ф. [11], Сімановський А.Ю. [7], Флемінг А. [8]. Особливе місце в дослідженні питання банківського нагляду займають праці таких вітчизняних вчених, як: Крилової В.В. [1], Міщенко В.І. [3], Науменкової С.В. [4], Петрик О.І. [5], Швець Є.А. [3] тощо.

Однак, враховуючи складність досліджуваної проблеми, на нашу думку, доцільним є проведення додаткових ґрунтовні дослідження як теоретичних, так і практичних аспектів поняття банківського нагляду. Насамперед, щодо розгляду питань ефективного банківського нагляду, основою якого виступає система оцінки ризиків комерційних банків.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Враховуючи вищезазначене, метою даної статті є визначення економічної сутності пруденційного банківського нагляду на основі системи оцінки ризиків. Поруч з цим значна увага в роботі приділена виокремленню поняття «ефективного банківського нагляду».

РЕЗУЛЬТАТИ

Нагляд та регулювання банківської діяльності є одним з основних факторів забезпечення фінансової стабільності в країні. Так, історично потреба у створенні інституту банківського нагляду виникла через соціальну значимість та відповідальність комерційних банків перед суспільством. Банківська справа, за своєю суттю, базується на довірі до власників та менеджерів кредитних інститутів зі сторони клієнта та вкладника. Криза довіри до банківських інститутів в наслідок їх неспроможності виконувати взяті на себе зобов'язання має своїм наслідком дезорганізацію грошової сфери та зростання соціальної напруги у суспільстві. Саме з цієї причини банки традиційно знаходяться під пильним наглядом спеціально створених для цього органів державного управління.

Банківський нагляд являє собою сукупність дій та заходів, що здійснюються органом банківського нагляду в рамках встановленої компетенції та відповідно до процедурних норм з метою забезпечення стабільності функціонування банківської системи та захисту інтересів її кредиторів і клієнтів.

Базові функції, що покладаються на систему банківського нагляду, зводяться до наступних:

- підтримка грошової та фінансової стабільності та прийняття у разі потреби заходів з фінансового оздоровлення банків;
- забезпечення ефективної банківської діяльності шляхом встановлення вимог до якості капіталу і активів банківських установ. Банківський нагляд включає також оцінку внутрішнього контролю, якості управління ризиками, внутрішніх банківських операцій і фінансового становища фінансової установи;
- захист інтересів вкладників (здійснення нагляду за діяльністю банків, і особливо тих, які не можуть виконати свої зобов'язання перед вкладниками).

З іншого боку, до числа основних напрямів і завдань банківського нагляду та регулювання входять:

- розробка та поширення широкого спектру наглядових директив у кредитних організаціях;
- розгляд звернень та заяв, поданих банками, включаючи звернення щодо ліцензування банківської діяльності;

- моніторинг та спостереження за банківською діяльністю — аналіз фінансового стану, контроль за дотриманням законодавства та виконанням кредитними організаціями встановлених наглядовим органом нормативів та положень;

- інспекційні перевірки на місцях;
- ініціювання примусових заходів, що вимагають від банку введення нових процедур і практичних методів вирішення проблем, виявлених в банку.

Так, особливе місце в системі банківського регулювання та нагляду займає пруденційний нагляд, що виступає специфічним засобом здійснення моніторингу та оцінки системи ризиків комерційних банків.

Постанова правління Національного банку України «Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України» від 20 березня 1998 р. №114 визначає пруденційний нагляд, як систему банківського нагляду, при якій головна увага органів нагляду зосереджується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану, результатів діяльності та якості керівництва. Методика пруденційного нагляду вивчає дотримання банком вимог чинного законодавства, нормативних актів Національного банку України, економічних нормативів тощо [6].

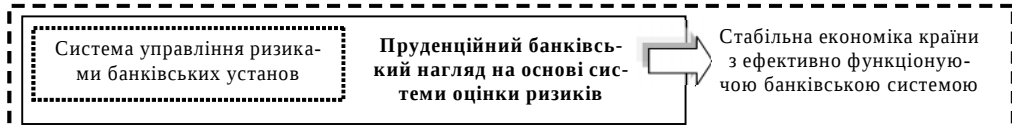
Фредерік Мишкін дотримується тієї думки, що пруденційний нагляд передбачає встановлення органом нагляду правил та алгоритмів управління банківськими ризиками. Банківські установи на чолі з керівництвом проводять моніторинг системи управління ризиками з метою отримання даних щодо рівня виконання вимог, встановлених органом нагляду, а саме чи не бере на себе банк надмірний ступінь ризику і чи виконуються умови стійкості даної кредитної установи так, щоб забезпечити надійність та стабільність банківської системи країни [11, с. 8].

Банківський нагляд за своєю природою завжди є вторинним по відношенню до банківської діяльності. Так, регулятор, здійснюючи пруденційний нагляд за банками, покликаний забезпечувати умови стійкості як окремих кредитних організацій, так і банківської системи в цілому. Однак слід відмітити, що до функцій пруденційного банківського нагляду не входить здійснення всеосяжного контролю за банківськими операціями, а отже і втручання в поточну діяльність фінансово-кредитних установ не передбачене.

Сучасні тенденції розвитку банківських систем розвинутих країн доводять на практиці той факт, що пруденційний банківський нагляд є ефективним, за умов коли основою його організації виступає система оцінки ризиків.

З іншого боку слід звернути увагу на той факт, що рівень ефективності системи управління банківськими ризиками є індикатором стійкості банку. Очевидно, що стійкість одного елементу, тобто комерційного банку, є запорукою стабільності банківської системи країни в цілому. Саме тому пруденційний банківський нагляд на основі системи оцінки ризиків є ефективним в сучасних умовах, адже він зосереджує увагу не на здійсненні загального контролю за діяльністю банків, а на основі аналізу ефективності системи управління ризиками має змогу визначити рівень стійкості фінансово-кредитної установи.

Такий взаємозв'язок між пруденційним банківським наглядом на основі системи оцінки ризиків та стабільністю економіки країни зображений на рис. 1. Специфічний зв'язок та місце банківського нагляду в економіці країни і визначає особливу економічну сутність даної категорії.

У контексті банківської системи нагляд на

Рис. 1. Економічне місце пруденційного банківського нагляду на основі системи оцінки ризиків в економіці країни

основі оцінки ризиків визначає сфери діяльності, які в сукупності можуть становити неприйнятний рівень ризику для банківської системи. Такий підхід дозволяє розробити та запропонувати для використання уніфіковані визначення ризиків банківських установ.

Отже, ризик банківської діяльності, за своїм економічним підґрунтям, є можливістю зазнати втрат у разі виникнення несприятливих для банку обставин, неправомірних або навмисних дій його працівників [6].

Постанова правління Національного банку України «Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків»» від 15 березня 2004 р. №104 засвідчує той факт, що оцінка ризику в системі оцінки банківських ризиків має відображати як дійсні, так і потенційні параметри ризику банку. На цій оцінці і базується стратегія та дії служби банківського нагляду [2].

Використовуючи цей підхід, представники банківського нагляду Національного банку мають визначати, як певні існуючі або потенційні проблеми, на які наражається банк або банківська система, впливають на характер і рівень ризиків у цьому банку. Зважаючи на те, що банківські установи здійснюючи банківські операції з метою одержання прибутку постійно наражаються на ризики, необхідно належним чином управляти рівнем ризиків та контролювати його.

Згідно концепції нагляду на основі оцінки ризиків відповідальність за контроль ризиків покладається на керівництво банку і спостережну раду банку. Національний банк визначає, наскільки добре банк управляє ризиками протягом певного періоду, а не лише оцінює стан на певний момент часу. За умов нагляду на основі оцінки ризиків Національний банк діє більше як наглядач, аніж ревізор. Нагляд на основі оцінки

ризиків дозволяє Національному банку здійснювати превентивний нагляд, зосереджуючись на ризиках окремих банків та системних ризиках банківської системи.

Однак не заважаючи на достатній рівень дослідженості питання банківського нагляду, відкритим залишається тлумачення поняття «ефективного банківського нагляду».

Так, система ефективного банківського нагляду представляє собою комплекс заходів, направлених на запобігання виникненню системних ризиків в банківському секторі, а також на підвищення прозорості та ефективності банківської системи.

Головним питанням ефективного банківського нагляду виступає:

- хто має здійснювати контроль за банківськими установами — структура банківського нагляду;
- чи є доцільним створення єдиного наглядового органу за всім фінансовим сектором економіки країни в цілому — сфера контролю органу банківського нагляду;
- на скільки незалежним має бути орган банківського нагляду від впливу банківських установ та політичного кола суб'єктів — незалежність банківського нагляду [10, с. 13].

Поруч з цим, ефективна система банківського нагляду повинна мати чітко визначені обов'язки і цілі для кожного органу, задіяного у надгляді за діяльністю банків. Кожен такий орган повинен мати операційну незалежність, прозорі процеси, надійне управління і адекватні ресурси та бути зобов'язаним звітувати за виконання своїх обов'язків [9, с. 2].

Окрім вищезазначеного, ефективне банківське регулювання має більшою мірою ґрунтуватися не на забезпеченні виконання банками кількісних наглядових нормативів, скільки на створенні мотивів для ведення банками своєї діяльності без нанесення шкоди кредиторам і вкладникам. Такий тип нагляду здобув назву «ризик-орієнтованого банківського нагляду».

ВИСНОВКИ

Підвищення функціональної ефективності банківського нагляду буде забезпечуватись за умови перенесення його пріоритетів на реальні ризики банківської діяльності.

Другим аспектом є необхідність організації системи ефективного банківського нагляду таким чином, щоб досягнення цілей відбувалось за рахунок як найменших ресурсів, коли підвищується операційна ефективність процесу. Головним в цьому напрямку є оптимізація роботи служб банківського нагляду.

Таким чином, центральним елементом сучасної концепції банківського регулювання та нагляду для України є Нові угоди про капітал, або Базель II [4, с. 266].

Ефективне використання підходів, рекомендованих Базелем II, є необхідною умовою підвищення якості регулювання банківської діяльності. В Україні передбачено повне запровадження принципів Базеля II до 2016 року, тоді як вже до кінця 2012 року країнами G-20 планується перехід до Базеля III.

Запровадження рекомендацій Базеля II в Україні є одним із факторів підвищення конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи, оскільки Базельська угода про капітал містить сучасні підходи до банківського регулювання та нагляду, основною метою якого поряд із забезпеченням достатності капіталу банків є вдосконалення системи управління ризиками, що сприятиме стабільності функціонування банківської системи.

Однак, слід зауважити, що функціонування загальнодержавної системи пруденційного банківського нагляду та контролю за ризиками не може бути альтернативою створення власних внутрішньобанківських методик аналізу та систем управління ризиками. Вітчизняні банки проблему створення ефективних систем управління ризиками ще мають вирішити. При цьому важливо використати міжнародний досвід і пам'ятати, що становлення практики управління ризиками ще не завершено. Створити універсальну методику побудови зазначених систем не можна в принципі, оскільки кожний банк по-своєму унікальний, орієнтований на власну ринкову нішу, можливості своїх працівників, усталені зв'язки тощо, а отже і механічне копіювання вдалої моделі управління ризиком, створеної конкретним банком, призведе швидше до негативних наслідків та значних втрат.

Отже, питання підвищення функціональної ефективності передбачає розвиток змістовного компонента банківського нагляду і його орієнтацію на реальні ризики банківської діяльності. Це повинно бути забезпечено розвитком методики банківського регулювання, що відповідає завданням ризик-орієнтованого нагляду, розвитком практичних навичок співробітників, що виконують наглядові функції тощо. Іншим аспектом підвищення ефективності банківського нагляду є прагматичне завдання досягнення цілей нагляду меншими ресурсами, тобто завдання підвищення операційної ефективності, або «продуктивності» нагляду.

Таким чином, концепція «ефективного банківського нагляду» є достатньо актуальним питанням як з теоретичної так і з практичної точки зору і тому потребує подальшого дослідження та розгляду з використанням додаткового кола методів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Крилова В.В. Визначення ролі центрального банку в системі регулювання та нагляду за фінансовим сектором / В.В. Крилова, А.О. Крилова // Вісник Української академії банківської справи. — 2010. — №2 (29). — С. 27-32.

2. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків». Постанова правління Національного банку України від 15 березня 2004 р., №104. — Електронний ресурс. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

3. Міщенко В.І. Еволюція банківського нагляду: європейський досвід / В.І. Міщенко, В.В. Крилова, Є.А. Швець // Вісник НБУ. — 2007. — № 7. — С. 5-11.
4. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія. / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. — К.: Університет банківської справи, Центр наукових досліджень Національного банку України. — 2009. — 384 с.
5. Петрик О.І. Якою має бути організаційна структура банківського нагляду в Україні / О.І. Петрик // Вісник НБУ. — 2009. — № 11. — С. 3-6;
6. Про організацію внутрішнього аудиту в комерційних банках України. Постанова правління Національного банку України від 20 березня 1998 р., №114. — Електронний ресурс. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
7. Симановский А.Ю. Базельские принципы эффективного банковского надзора, издание второе / А.Ю. Симановский // Деньги и кредит. — 2007. — №1. — С. 20-30.
8. Aligning financial supervisory structure with country needs / Jeffrey Carmichael, Alexander Fleming, David T. Llewellyn. — Washington, DC: World Bank Institute, 2004. — 263 p.
9. Core Principles for Effective Banking Supervision / Basel Committee on Banking Supervision. Bank for International Settlements. — October, 2006. — 7 p.
10. E Philip Davis, Ugochi Obasi. The effectiveness of banking supervision // Brunel University and NIESR London Brunel University, 2009. — 35 p.
11. Frederic S. Mishkin Prudential Supervision: What Works and What Doesn't. — University of Chicago Press. National Bureau of Economic Research. — 2001. — January. — 288 p.

Стаття надійшла до редакції 15 грудня 2011 року